

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 445

Aktywa finansowe

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Dorota Pitulec, Aleksandra Śliwka
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Myszowska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-609-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Halina Buk: Modele biznesu jako podstawa klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych / Business model as the basis for the classification and measurement of financial assets	9
Jolanta Chluska: Informacyjne aspekty wykazania akcji własnych w sprawozdaniu finansowym / Informational aspects of reporting of own shares in the financial statements of a company	18
Patrycja Chodnicka-Jaworska: Zapowiedzi zmian ratingów banków a zmiany cen akcji / Announcements of banks' credit ratings changes and stock prices changes	27
Maciej Frendzel: Dobrowolna wycena aktywów finansowych w wartości godziwej przez podmioty finansowe notowane na GPW w Warszawie / Voluntary measurement of financial assets at fair value by financial companies listed on the Warsaw Stock Exchange	37
Łukasz Furman: Finansowe instrumenty pochodne jako narzędzie optymalizacji podatkowej / Derivative financial instruments as a tool for tax optimization	48
Witold Furman: Podatkowe aspekty w zakresie terminologii oraz wyceny aktywów finansowych w kontekście regulacji bilansowych / Tax aspects in the field of the terminology and the valuation of financial assets in the context of balance sheet adjustment	60
Magdalena Głębocka: Polityka rachunkowości w obszarze aktywów finansowych jednostek sektora finansów publicznych / Accounting policy in the area of financial assets of public finance sector units	71
Waldemar Gos, Stanisław Hońko: Kwalifikacja do aktywów finansowych i jej wpływ na wycenę bilansową / Qualification of the financial assets and its impact on their measurement after recognition	85
Yury Karaleu: Miejsce zabezpieczeń w systemie zarządzania ryzykiem finansowym oraz w rachunkowości instrumentów finansowych / Definition of hedging in the system of financial risk management and for the accounting of financial instruments.....	98
Joanna Koczar: Aktywa finansowe „źle obecne” w rosyjskiej rachunkowości / “Incongruous” presence of financial assets in Russian accounting	111
Tomasz Kondraszuk: Zasada neutralności podatku od wartości dodanej (VAT) w rolnictwie / The principle of the neutrality of value added tax (VAT) in agriculture	123

Joanna Krasodomska, Bogusław Waclawik: Ocena zgodności z MSSF informacji dotyczących instrumentów finansowych ujawnianych przez emitentów papierów wartościowych w latach 2009-2015 / An assessment of the compliance with the IFRS of information on financial instruments disclosed by issuers of securities in 2009-2015.....	140
Iwona Kumor, Lucyna Poniatowska: Użyteczność informacji sprawozdawczej o środkach pieniężnych w ocenie sytuacji finansowej na przykładzie spółki z branży turystycznej / The usefulness of information from financial statement about cash in the assessment of financial condition on the example of the company with tourism sector	160
Irina A. Lukyanova, Anastazja Piekarska: Rachunkowość aktywów finansowych w prawie bilansowym Republiki Białorusi i MSSF / Accounting of financial assets in the accounting law of the Republic of Belarus and IFRS	173
Edward Pielichaty: Nowe wymagania w zakresie klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych / New requirements regarding the classification and evaluation of financial assets	191
Piotr Prewysz-Kwinto, Grażyna Voss: Prezentacja i ujawnianie informacji o aktywach finansowych w sprawozdaniach finansowych wybranych grup kapitałowych notowanych na GPW w Warszawie / Presentation and disclosure concerning financial assets in the financial statements of selected capital groups listed on the Warsaw Stock Exchange.....	201
Anna Spoz, Mariusz Sokolek: Rachunkowość podatkowa instrumentów finansowych – pożyczka w działalności przedsiębiorstw / Tax accounting for financial instruments – a loan in enterprises' activities	214
Joanna Surlejewska: Rozliczenia płatnicze w grupie kapitałowej wykorzystującej cash pooling – wybrane problemy / Payment transactions in a capital group with the use of cash pooling – selected problems	222
Tatjana Verezubova: Aktywa finansowe białoruskich zakładów ubezpieczeniowych w aspekcie prawa bilansowego i podatkowego / Financial assets of Belarusian insurance organizations: accounting and taxation.....	235
Aneta Wszelaki: Zasady wyceny należności kredytowych w bankach w świetle regulacji MSR/MSSF / Valuation rules of receivables credit in banks on the basis of IAS/IFRS	247

Wstęp

Globalizacja i związana z nią swoboda przepływu kapitału, a także rosnąca rola sfery finansowej i kryteriów finansowych w funkcjonowaniu gospodarki wiążą się z systematycznym wzrostem liczby podmiotów dokonujących transakcji na rynkach kapitałowych. W efekcie obserwuje się coraz większy wpływ operacji finansowych na wynik finansowy jednostek, szczególnie tych spoza sektora finansowego, jak również wzrost udziału aktywów finansowych w ich majątku.

Cechą charakterystyczną aktywów finansowych jest szerokie zróżnicowanie celów ich posiadania. Mogą one być nabywane w celach inwestycyjnych, oszczędnościowych, spekulacyjnych, jako zabezpieczenie nadmiaru środków lub zabezpieczenie innych transakcji, mogą też służyć zwiększeniu wartości danej jednostki. Niejednorodność celów posiadania aktywów finansowych skutkuje zróżnicowaniem w zakresie ich klasyfikacji. Sposób klasyfikacji natomiast determinuje sposób ich wyceny oraz prezentacji w sprawozdaniu finansowym.

W niniejszej publikacji znalazły się opracowania dotyczące każdego z tych zagadnień. Klasyfikacja, wycena, prezentacja w sprawozdaniu finansowym oraz kwestie podatkowe związane z aktywami finansowymi mają wciąż charakter dyskusyjny i wywołują wiele wątpliwości natury zarówno teoretycznej, jak i praktycznej.

Uwaga autorów została skupiona między innymi na nowym podejściu do klasyfikowania i wyceniania aktywów finansowych, które zaprezentowano w Międzynarodowym Standardzie Sprawozdawczości Finansowej nr 9. Standard ten zasadniczo zmienia dotychczasowe kryteria klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych, które były dotychczas krytykowane za brak przejrzystości i zbyt dużą szczegółowość uregulowania. Nowe zasady klasyfikacji aktywów finansowych mają się opierać na biznesowym modelu zarządzania przyjętym przez kierownictwo jednostki, który może polegać na utrzymywaniu aktywów finansowych w celu uzyskiwania umownych przepływów pieniężnych albo na dokonywaniu ich sprzedaży. Autorzy, którzy podjęli niniejszą tematykę, prowadzą w swoich artykułach dyskusję nad skutkami wprowadzenia nowych kryteriów klasyfikacji, szczególnie w zakresie zasad wyceny, proponując również własne rozwiązania.

Logiczną konsekwencją podjęcia przez kierownictwo jednostki decyzji dotyczących klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych jest ich prezentacja w sprawozdaniu finansowym. Autorzy, którzy przeprowadzili badania w zakresie ujawnień aktywów finansowych dokonywanych przez spółki notowane na warszawskiej giełdzie, jak również na giełdach europejskich zgodnie podkreślają, że zakres i sposób prezentacji informacji o aktywach finansowych jest bardzo zróżnicowany i często nie odpowiada wymogom zawartym w regulacjach prawnych i standardach rachun-

kowości. Utrudnia to istotnie porównywanie sprawozdań finansowych i negatywnie wpływa na ich użyteczność decyzyjną.

W kręgu zainteresowań kilku autorów znalazły się również rozważania nad podatkowym aspektem posiadania aktywów finansowych. Wskazują oni na brak precyzyjnych definicji dotyczących aktywów finansowych w prawie podatkowym, co wywołuje wątpliwości interpretacyjne oraz prowadzi do nadużyć zarówno ze strony podatnika, jak i organów podatkowych. Dlatego też kierownik jednostki, dokonując analizy konsekwencji podatkowych każdej zawieranej transakcji, jest zmuszony do korzystania z interpretacji prawa podatkowego oraz bazy orzeczeń i wyroków sądów administracyjnych, które nie są ze sobą spójne.

Zagadnienia klasyfikacji, wyceny i prezentacji aktywów finansowych w sprawozdaniach finansowych są również aktualne w krajach Europy Wschodniej – na Białorusi i w Rosji. Autorzy artykułów dotyczących tych krajów opisują głównie problemy związane z wdrożeniem i stosowaniem regulacji międzynarodowych, uznając jednocześnie, że wynikają one z niedostosowania lub braku regulacji krajowych w zakresie aktywów finansowych.

W niniejszej publikacji znalazły się ponadto opracowania dotyczące szczególnych zagadnień związanych z aktywami finansowymi, w tym np. wyceny aktywów finansowych posiadanych przez banki czy też polityki rachunkowości w zakresie aktywów finansowych prowadzonej przez jednostki sektora finansów publicznych.

Redaktorzy dziękują autorom za interesującą prezentację swoich poglądów naukowych i wyników badań, a recenzentom za istotne uwagi i opinie. Życzą też czytelnikom wzbogacającej wiedzę lektury.

Zbigniew Luty, Aleksandra Łakomiak, Alicja Mazur

Waldemar Gos, Stanisław Hońko

Uniwersytet Szczeciński, Instytut Rachunkowości, Katedra Teorii Rachunkowości
e-mails: wgos@wneiz.pl; honko@wneiz.pl

KWALIFIKACJA DO AKTYWÓW FINANSOWYCH I JEJ WPLYW NA WYCENĘ BILANSOWĄ

QUALIFICATION OF THE FINANCIAL ASSETS AND ITS IMPACT ON THEIR MEASUREMENT AFTER RECOGNITION

DOI: 10.15611/pn.2016.445.08

Streszczenie: Dominacja sfery finansowej w gospodarce sprawia, że kwalifikacja do aktywów finansowych lub niefinansowych ma raczej charakter intuicyjny, niż następuje według ściśle uporządkowanej procedury. Celem artykułu jest zaproponowanie zasad podziału aktywów na finansowe i niefinansowe. Osiągnięcie tego celu wymagało analizy terminologii z zakresu finansów i rachunkowości. Zbadano zakres instrumentów finansowych oraz aktywów finansowych w regulacjach rachunkowości i w literaturze. Właściwa klasyfikacja aktywów decyduje o zastosowanych zasadach wyceny, co znajduje potwierdzenie w projektowanych zmianach Założeń Koncepcyjnych MSR/MSSF. Rezultatem badań jest propozycja algorytmu kwalifikacji aktywów do finansowych, z podziałem na pozycje pieniężne i niepieniężne. Wzięto pod uwagę zarówno postać aktywów, jak i rodzaj generowanych korzyści ekonomicznych.

Słowa kluczowe: aktywa finansowe, klasyfikacja aktywów, wycena w rachunkowości.

Summary: The qualification of financial or non-financial assets does not occur according to a strictly ordered procedure. This is due in part to the financialisation of the economy. The aim of the article is to propose the qualification criteria of assets into financial and non-financial. To achieve this goal we analyzed the definition of financial instruments and financial assets in accounting regulations and in the literature. The appropriate classification of assets determines the valuation principles, which is reflected in the proposed changes to the Conceptual Framework of IAS / IFRS. The result of the research is to propose an algorithm of assets' qualifications into financial, divided into cash and non-cash items.

Keywords: financial assets, classification of assets, measurement in accounting.

1. Wstęp

Słowo „finanse” oznacza zasoby pieniężne albo stosunki ekonomiczne wynikające z ruchu pieniądza [Sobol (red.) 1994; 1995]. Termin ten wywodzi się z łacińskiego czasownika *finire*, oznaczającego „kończyć” lub „skończyć”. W średniowieczu określenie to łączono z zakończeniem sporu rozstrzyganego przed sąd, którego wyrok prowadził do operacji pieniężnych między stronami, co dowodzi, że termin „finanse” jest nierozzerwalnie związany z pieniądzem [Owsiak 2010]. Finansista według słownika Blounta z 1665 r. oznaczał kasjera [Finel-Honigman 2010]. Według innych źródeł była to osoba odpowiedzialna za ściąganie podatków. W miarę rozwoju gospodarczego i zróżnicowania umów między stronami zakres operacji finansowych stopniowo się rozszerzał, a wraz z nim interpretacja terminu „finanse”. Obecnie finanse opisują ogół zjawisk pieniężnych powstających w związku z działalnością gospodarczą i społeczną człowieka [Owsiak 2010]. Finanse jako dyscyplina naukowa zajmują się badaniem zjawisk związanych z działalnością człowieka, w której występuje przepływ pieniądza [Komunikat Centralnej Komisji... 2010]. Na tym tle nasuwa się pytanie o szerokie i wąskie postrzeganie aktywów finansowych. Czy w związku z posługiwaniem się w rachunkowości miernikiem pieniężnym wszystkie aktywa można uznać za finansowe? Przyjmując szerszą perspektywę, można odpowiedzieć twierdząco – aktywa są przecież wyrażone w pieniądzu i jednocześnie są skutkiem jego przepływu. W wąskim ujęciu aktywa finansowe należałoby ograniczyć do środków pieniężnych i ich ekwiwalentów. Obie perspektywy nie pokrywają się z interpretacją aktywów finansowych w rachunkowości. Według polskich przepisów, poza środkami pieniężnymi, do aktywów finansowych należą wszelkie inwestycje nieposiadające rzeczowej postaci. W świetle MSR/MSSF aktywa finansowe to aktywa wynikające z zawartych umów, których skutkiem będzie wpływ do jednostki środków pieniężnych. W tak szeroko sformułowanej definicji mieszczą się również należności z tytułu dostaw i usług czy należności z tytułu leasingu [Krzywda 2005]. Do aktywów finansowych nie zalicza się np. należności publicznoprawnych, ponieważ nie są one skutkiem umowy, lecz wynikają z przepisów.

W ocenie autorów w literaturze rzadko podejmuje się temat podziału aktywów na finansowe i niefinansowe, a ich właściwa klasyfikacja ma istotny wpływ na zastosowane zasady wyceny aktywów. W uproszczeniu można przyjąć, że podstawą wyceny aktywów finansowych jest wartość bieżąca, natomiast aktywa niefinansowe są wyceniane w koszcie historycznym [IASB 2015]. Celem artykułu jest zaproponowanie zasad podziału składników majątkowych na aktywa finansowe i niefinansowe. Osiągnięcie celu wymagało zastosowania kilku metod badawczych, jak: analiza literatury i aktów prawnych, metoda obserwacji i analizy dokumentów.

W artykule podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jak są definiowane aktywa finansowe i instrumenty finansowe w wybranych przepisach?

2. Jakie kryteria kwalifikacji do aktywów finansowych i niefinansowych są opisane w literaturze z obszaru rachunkowości?

3. Jaki wpływ na zasady wyceny ma kwalifikacja do aktywów finansowych albo niefinansowych?

4. Czy można zdefiniować aktywa finansowe zgodnie z ich treścią ekonomiczną oraz określić ich zakres?

Wymienione pytania stanowią również zapowiedź struktury artykułu podporządkowanej osiągnięciu założonego celu. Ze względu na limit objętości artykuł nie obejmuje części empirycznej zawierającej analizę udziału aktywów finansowych w sumie bilansowej ani analizy pozycji uznanych za instrumenty finansowe¹. W tekście ograniczono się do analizy kryteriów kwalifikacji do aktywów finansowych i niefinansowych oraz wynikających z nich konsekwencji w zakresie wyceny. Stosowana w rachunkowości terminologia i związana z nią właściwa interpretacja kluczowych pojęć jest konieczna do badania i komunikowania istotnych informacji we wszystkich naukach [Hendriksen, Breda 2002]. Stwierdzenie to odnosi się również do aktywów, których tradycyjny podział na długoterminowe i krótkoterminowe jest powszechnie krytykowany. Istnieje wiele kryteriów klasyfikacji aktywów: prezentacja zdolności płatniczej, opis działalności gospodarczej przedsiębiorstwa, wyjaśnienie procesu rachunkowości, prezentacja metod wyceny, wyjaśnienie zamiarów kierownictwa, przewidywanie wpływów pieniężnych [Hendriksen, Breda 2002]. W sprawozdaniach finansowych są prezentowane zagregowane kwoty, uporządkowane według określonych zasad klasyfikacji. Dlatego też wytyczne w zakresie agregowania danych i ich klasyfikacji stanowią ważną część teorii rachunkowości.

2. Istota aktywów finansowych w wybranych przepisach

Rozwój rynków finansowych zaowocował stosowaniem szerokiego spektrum instrumentów finansowych, obejmujących zarówno instrumenty tradycyjne (akcje, obligacje), jak i instrumenty inżynierii finansowej (instrumenty pochodne). Zasady ujmowania, wyceny, prezentacji i ujawniania instrumentów finansowych wynikają z MSR nr 32 i 39, MSSF nr 7 i 9, interpretacji Komitetu ds. Interpretacji Międzynarodowej Sprawozdawczości Finansowej (KIMSF) (KIMSF 2, KIMSF 8, KIMSF 9, KIMSF 11, KIMSF 16) oraz z polskich przepisów prawa bilansowego, a mianowicie z ustawy o rachunkowości² oraz z rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 roku³. Liczba przywołanych przepisów dowodzi złożoności dziedziny rachunkowości instrumentów finansowych.

---

¹ Obszerną analizę części liczbowej i opisowej sprawozdań finansowych emitentów papierów wartościowych przeprowadziła A. Judkowiak w rozprawie doktorskiej: *Kierunki doskonalenia rachunkowości instrumentów finansowych w spółkach giełdowych*, napisanej pod kierunkiem W. Gosa.

² Zob. [Ustawa z dnia 29 września 1994 r.], zwana dalej uor.

³ Zob. [Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r.].

Punktem wyjścia do dalszych rozważań jest wskazanie relacji między instrumentami finansowym a aktywami finansowymi. **Instrument finansowy** to kontrakt powodujący powstanie aktywów finansowych u jednej ze stron i zobowiązania finansowego albo instrumentu kapitałowego u drugiej ze stron, pod warunkiem że z kontraktu zawartego między co najmniej dwiema stronami jednoznacznie wynikają skutki gospodarcze. Nie ma przy tym znaczenia, czy wykonanie praw lub zobowiązań wynikających z kontraktu ma charakter bezwarunkowy, czy warunkowy [Ustawa z dnia 29 września 1994 r., art. 3, ust. 1, pkt 23]. Aktywa lub zobowiązania finansowe są skutkiem zawartej umowy (instrumentu finansowego), pod warunkiem że spełniają one kryteria ujęcia jako składniki bilansu. Jak z tego wynika, instrumenty finansowe nie stanowią odrębnej kategorii bilansowej [Czajor 2010]. Analizując zapisy Krajowego Standardu Rachunkowości nr 4 „Utrata wartości aktywów”, można dojść do wniosku, że występują aktywa finansowe, które nie są jednocześnie instrumentami finansowymi. Przykładem takich pozycji są należności z tytułu dostaw i usług, które w świetle standardu są aktywami finansowymi, ale nie są zaliczane do instrumentów finansowych.

W ustawie o rachunkowości aktywa finansowe są określone jako aktywa pieniężne, instrumenty kapitałowe wyemitowane przez inne jednostki, a także wynikające z kontraktu prawo do otrzymania aktywów pieniężnych lub prawo do wymiany instrumentów finansowych z inną jednostką na korzystnych warunkach [Ustawa z dnia 29 września 1994 r., art. 3 ust. 1 pkt 24]. Natomiast według MSR aktywa finansowe to składniki aktywów, które mają postać [*Międzynarodowe Standardy...* 2013, MSR nr 32]:

- a) środków pieniężnych,
- b) instrumentu kapitałowego innej jednostki gospodarczej,
- c) umownego prawa:
  - do otrzymania środków pieniężnych lub innych aktywów finansowych od innej jednostki gospodarczej, lub
  - wymiany aktywów finansowych albo zobowiązań finansowych z inną jednostką na potencjalnie korzystnych warunkach,
- d) kontraktu, który będzie rozliczony lub może być rozliczony przez jednostkę we własnych instrumentach kapitałowych i jest:
  - instrumentem niepochodnym, z którego wynika lub może wynikać obowiązek przejęcia przez jednostkę zmiennej liczby własnych instrumentów kapitałowych, lub
  - instrumentem pochodnym, który będzie rozliczony lub może być rozliczony w inny sposób niż przez wymianę ustalonej kwoty środków pieniężnych lub innego składnika aktywów finansowych na ustaloną liczbę własnych instrumentów kapitałowych jednostki.

Na szczególną uwagę zasługują aktywa finansowe według MSR/MSSF należące do grupy umownych praw do otrzymania aktywów, obejmujące m.in. takie składniki, jak [Frendzel 2010]:

- należności z tytułu dostaw i usług,
- zwrotne kaucje lub kwoty wpłacone jako zabezpieczenia,
- należności z tytułu leasingu finansowego.

Analizując przedstawione definicje można stwierdzić, że nie wskazują one na charakterystyczne cechy aktywów finansowych lub zasady, które odróżniają je od aktywów niefinansowych. Jest to raczej lista pozycji zaliczanych do aktywów finansowych niż wyjaśnienie ich treści ekonomicznej. Potwierdzeniem braku jednoznacznych kryteriów kwalifikacji do aktywów finansowych jest definicja instrumentów finansowych. Z tej grupy wyłącza się m.in. [Gos 2014]:

- rezerwy i aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego – gdyż pozycje te nie wynikają z umowy, lecz z obowiązku prawnego;
- umowy o gwarancje finansowe, które ustalają wykonanie świadczeń z tytułu udzielonej gwarancji, w formie zapłacenia kwoty odpowiadającej stratom beneficjenta na skutek niespłacenia wierzytelności przez dłużnika w wymaganym terminie – gdyż treść umowy jest zbieżna z zobowiązaniami warunkowymi;
- umowy związane z przeniesieniem praw z papierów wartościowych w okresie między terminem zawarcia i rozliczenia transakcji, gdy wykonanie tych umów wymaga wydania papierów wartościowych w określonym terminie – gdyż taka transakcja nie spełnia kryteriów definicji instrumentu finansowego;
- aktywa i zobowiązania z tytułu programów, z których wynikają udziały pracowników oraz innych osób związanych z jednostką w jej kapitałach lub w kapitałach innej jednostki grupy kapitałowej – gdyż takie instrumenty są lub będą regulowane odrębnymi przepisami.

Z przedstawionej analizy przepisów można wyciągnąć następujące wnioski:

- istnieje ścisła zależność między zakresem instrumentów finansowych i aktywów finansowych,
- zakres aktywów finansowych według MSR/MSSF jest szerszy niż w polskim prawie bilansowym,
- zaliczenie do aktywów finansowych umownych praw do otrzymania aktywów, bez jednoznacznego wskazania, że chodzi o aktywa pieniężne, może prowadzić do dalszego poszerzenia tej grupy.

Odnosząc się do ostatniego wniosku, jako przykład można wskazać rozliczenia międzyokresowe kosztów, będące skutkiem opłacenia z góry umowy najmu. Dla najemcy oznaczają one prawo wynikające z kontraktu, przy czym zazwyczaj jest ono źródłem innych niż pieniądź korzyści ekonomicznych. Umowa może jednak dopuszczać podnajem. Wówczas najemca staje się wynajmującym, a prawo może być źródłem korzyści pieniężnych. W drugim przypadku umowa mogłaby zostać uznana za instrument finansowy, a wynikające z niej prawa za aktywa finansowe.

Podsumowując krótki przegląd regulacji rachunkowości można dojść do wniosku, że przepisy określają co jest lub nie jest składnikiem aktywów finansowych lub instrumentów finansowych. Nie dają jednak odpowiedzi dlaczego przyjęto taką a nie inną listę, nie wspominając o logicznych kryteriach bazujących na treści eko-

nomicznej danej pozycji. Skłania to do poszukiwania w literaturze odpowiedzi i kryteriów podziału aktywów na finansowe i niefinansowe.

3. Aktywa finansowe i niefinansowe – przegląd literatury

Większość publikacji z zakresu sprawozdawczości finansowej koncentruje się na zasadach klasyfikacji aktywów według ich płynności, co jest zrozumiałe ze względu na układ bilansu. W bilansie sporządzanym według uor aktywa finansowe, w tym aktywa pieniężne, są składnikiem inwestycji. Wprowadzenie do bilansu określeń „aktywa finansowe” spowodowało naturalny podział na aktywa, które można zaliczyć do tej grupy i na znajdujące się poza nią. Przed „dużą” nowelizacją uor, obowiązującą od 2002 r., ze względu na inne znaczenie terminu „inwestycje”, aktywa finansowe były prezentowane w odrębnych pozycjach: finansowy majątek trwały i papiery wartościowe przeznaczone do obrotu. Podobny podział wynikał z rozporządzenia w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości z 1991 roku. Nieobowiązujące już przepisy zawierały listę pozycji zaliczanych do majątku finansowego. W odróżnieniu od obecnych regulacji środki pieniężne były prezentowane odrębnie.

Ulokowanie aktywów finansowych w inwestycjach jest zasadne. Aktywa finansowe są z jednej strony inwestycją, z drugiej zaś skutkiem instrumentu finansowego [Czajor 2002; Ryba 2002]. W definicji inwestycji w uor wskazuje się wprost, że do tej kategorii należą „w szczególności” aktywa finansowe. Powstaje pytanie, czy można podać przykład aktywów finansowych niebędących inwestycjami? Wydaje się, że jedynym przykładem są obecnie środki pieniężne angażowane do bieżącej działalności operacyjnej. Depozyty terminowe są niewątpliwie inwestycjami.

Istnieje wiele kryteriów podziału aktywów finansowych. Należą do nich [Gmytrasiewicz, Karmańska 2006]:

- kryterium przedmiotowe (rodzaje inwestycji),
- rodzaj praw wynikających z konstytuujących je instrumentów finansowych (lokaty kapitałowe, lokaty o charakterze wierzytelności, pozostałe lokaty),
- przeznaczenie aktywów (aktywa finansowe przeznaczone do obrotu, pożyczki udzielone i należności własne, aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności, aktywa finansowe dostępne do sprzedaży).

Jak słusznie zauważa E. Walińska, podział aktywów na finansowe i niefinansowe jest kontrowersyjny [Walińska 2009]. Są skutkiem instrumentów finansowych, ale obejmują również środki pieniężne, które nie są rezultatem zawartego kontraktu. A zatem, mimo że środki pieniężne nie przystają do ogólnej definicji aktywów finansowych, nikt nie kwestionuje ich finansowego charakteru [Walińska 2009]. Problem z przejrzystym zdefiniowaniem aktywów finansowych rozciąga się również na aktywa niefinansowe, czyli wykluczone z pierwszej grupy. Należy stwierdzić, że w pierwszej kolejności dany instrument należy rozpatrywać, biorąc pod uwagę definicję aktywów, następnie inwestycji, a na samym końcu definicję instrumentu finansowego. W związku z tym za składnik aktywów finansowych, zakładając że

spełnia warunki aktywowania, może być uznany tylko ten instrument finansowy, który spełnia definicję inwestycji. Zasadne jest wskazanie kryteriów kwalifikacji do aktywów finansowych, co zostanie przedstawione w końcowej części tekstu.

Podział aktywów na finansowe i niefinansowe ma stosunkowo krótką historię. Został wprowadzony na potrzeby uporządkowania zasad wyceny aktywów, a według wielu autorów wyznacza on granicę między tradycją a nowoczesnością w systemie rachunkowości [Walińska 2009].

4. Podział aktywów na finansowe i niefinansowe a zasady ich wyceny

Uporządkowanie zasad wyceny w rachunkowości jest trudnym zadaniem. Nie istnieje prosty klucz umożliwiający przyporządkowanie zasad wyceny do funkcji czy postaci aktywów, co osobom nieznającym tajników rachunkowości utrudnia zrozumienie treści sprawozdań finansowych.

Wielość możliwych rozwiązań w zakresie wyceny w jednostkach stosujących MSR/MSSF zaprezentowano na rys. 1.

KH+OW – koszt historyczny z uwzględnieniem ostrożnej wyceny (odpisy amortyzacji i/lub odpisy z tytułu utraty wartości); WG – wartość godziwa; ZK – zamortyzowany koszt.

Rys. 1. Uprozczone zasady wyceny aktywów według MSR/MSSF

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Lindfield 2012].

Zasady wyceny przedstawione na rys.1 nie w pełni odzwierciedlają złożoność modelu wyceny aktywów w rachunkowości. Wynika to z różnych algorytmów obli-

zeniowych stosowanych w ramach danego parametru wyceny. Na przykład wartość godziwa może oznaczać wartość aktywów na aktywnym rynku, ale również może być ustalana metodą dochodową na podstawie szacowanych przyszłych przepływów pieniężnych. Pomiar utraty wartości, będący sednem ostrożnej wyceny aktywów, wymaga porównania wartości bilansowej przed korektą z ich wartością odzyskiwalną (np. wartość firmy) albo z wartością netto możliwą do uzyskania (zapasy). Ponadto przedstawiony model uwzględnia jedynie wycenę bilansową i nie wskazuje sposobu ujęcia korekt wartości aktywów (wynik finansowy czy inne dochody całkowite). Kolejną kwestią pominiętą na rys. 1 jest wpływ oszacowań kierownictwa na kwotę ustaloną z zastosowaniem danego parametru wyceny. Jak z tego wynika, rys. 1 można rozbudować, dodając kolejne kryteria, co zmniejszy zakres uproszczeń, ale wpłynie negatywnie na zrozumiałość modelu wyceny w rachunkowości.

Aktywa finansowe były pierwszymi pozycjami sprawozdań finansowych, których wycena bilansowa następowała w wartości godziwej wyższej od kosztu historycznego. Dopiero z czasem zasady wyceny dotyczące pierwotnie aktywów finansowych zostały zastosowane do innych aktywów, np. do inwestycji rzeczowych. Można więc przyjąć, że w obecnym modelu wyceny, poza podziałem na aktywa finansowe i niefinansowe, istotne jest wydzielenie aktywów operacyjnych i inwestycyjnych. Aktywa operacyjne, z wyjątkiem przeszacowań środków trwałych i wartości niematerialnych dopuszczanych w MSR/MSSF, nie mogą być wyceniane powyżej ich wartości wstępnej. Przyporządkowanie zasad wyceny do poszczególnych grup aktywów może nastąpić w formie macierzy (tab. 1), w której wprowadza się ich klasyfikację według dwóch kryteriów, a mianowicie:

- celu posiadania – podział na aktywa operacyjne i inwestycyjne,
- postaci – podział na aktywa finansowe i niefinansowe.

Tabela 1. Klasyfikacja aktywów według kryterium postaci i celu posiadania

Cel posiadania	Postać aktywów	
	finansowe	niefinansowe
Inwestycyjne	<ul style="list-style-type: none"> – będące skutkiem instrumentów finansowych – środki pieniężne (np. lokaty) – udziały (akcje) w jednostkach podporządkowanych 	<ul style="list-style-type: none"> – nieruchomości inwestycyjne – inwestycje w wartości niematerialne – pozostałe inwestycje rzeczowe (np. dzieła sztuki, metale szlachetne)
Operacyjne	<ul style="list-style-type: none"> – środki pieniężne (związane z bieżącą działalnością jednostki) – należności (np. z tytułu dostaw i usług) – udziały (akcje) w jednostkach podporządkowanych 	<ul style="list-style-type: none"> – rzeczowe aktywa trwałe – wartości niematerialne i prawne – zapasy (w tym produkty rolne) – należności (np. publicznoprawne) – rozliczenia międzyokresowe kosztów – aktywa biologiczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Hońko 2013].

Klasyfikacja zamieszczona w tab. 1 umożliwia wydzielenie czterech głównych grup aktywów⁴, a mianowicie:

- operacyjnych niefinansowych (ON),
- operacyjnych finansowych (OF),
- inwestycyjnych niefinansowych (IN),
- inwestycyjnych finansowych (IF).

Należy wyjaśnić, że klasyfikacja aktywów na finansowe i niefinansowe jest umowna. Do aktywów finansowych zostały zaliczone aktywa pieniężne lub prawa do otrzymania aktywów pieniężnych, w tym również należności. Finansowa postać aktywów oznacza zatem pieniądź lub prawo do bezpośrednich korzyści ekonomicznych, przy czym prawo to jest następstwem umowy. Dlatego należności publiczno-prawne zostały ujęte w aktywach niefinansowych. Aktywa niefinansowe albo mają postać rzeczową (inwestycyjne niefinansowe) albo są źródłem pośrednich korzyści ekonomicznych, czyli takich, które wynikają z ich zaangażowania w działalność operacyjną (operacyjne niefinansowe).

Relację między wyróżnionymi grupami aktywów a podstawami wyceny wyszczególnionymi w Założeniach koncepcyjnych MSR/MSSF przedstawiono w tab. 2.

Tabela 2. Grupy aktywów a podstawy ich wyceny

Podstawa wyceny	Grupy aktywów			
	ON	OF	IN	IF
Koszt historyczny	x*	x	x	x**
Aktualna cena nabycia				
Wartość możliwa do uzyskania (realizacji)	x		x	x
Wartość bieżąca	x		x	x

* Z wyjątkiem rzeczowych aktywów trwałych i wartości niematerialnych wycenianych w wartości przeszacowanej. ** Tylko według uor.

Źródło: [Hońko 2013].

Część Założeń koncepcyjnych poświęcona wycenie, obejmująca par. 4.54-4.56, obowiązująca od 1989 r. jest uznawana za najsłabszą część tego dokumentu. Jedną z przyczyn jej niskiej oceny jest brak zasad doboru podstaw wyceny do cech grup aktywów i zobowiązań. Ponadto za dominującą podstawę wyceny uznaje koszt historyczny, mimo że w niektórych obowiązujących obecnie MSR/MSSF na pierwszy plan wysuwa się wartość godziwa. Może być ona przyporządkowana do trzech pozostałych podstaw wyceny, a mianowicie do aktualnej ceny nabycia, wartości możliwej do realizacji oraz do wartości bieżącej [*Międzynarodowe Standardy...* 2013, MSSF nr 13].

⁴ Więcej kryteriów klasyfikacji zob. w [Mućko 2008, s. 241-242].

Krytyka opisywanych rozwiązań oraz ekspansja wartości godziwej przyczyniły się do zmian modyfikacji Założeń koncepcyjnych MSR/MSSF. Prace w ramach wspólnego projektu IASB i FASB rozpoczęły się w 2007 r. (por. [Hońko 2014]). W ostatnim dokumencie dyskusyjnym z maja 2015 r. wycenie poświęcono cały rozdział [IASB 2015, Exposure Draft, dalej: ED]. Jednym z fundamentów proponowanych założeń jest uporządkowanie zasad wyceny na podstawie podziału aktywów i zobowiązań na finansowe i niefinansowe. Należy podkreślić, że w opisywanym projekcie nie wyjaśnia się, które aktywa zalicza się do danej grupy.

Wprowadza się dwie główne podstawy wyceny, a mianowicie koszt historyczny i wartość bieżącą [IASB 2015, ED, par. 6.4]. Koszt historyczny:

- aktywów finansowych na dzień pozyskania jest sumą aktywów przekazanych za ich nabycie, określaną czasem jako zamortyzowany koszt, z uwzględnieniem kosztów transakcyjnych. Wycena bilansowa uwzględnia naliczenie odsetek, zmiany szacowanych przepływów pieniężnych (w tym z tytułu utraty wartości aktywów finansowych) oraz związane z nimi wpływy lub wydatki. Przy wycenie na dzień bilansowy nie bierze się pod uwagę zmian cen spowodowanych przez inne czynniki [IASB 2015, ED, par. 6.9];
- aktywów niefinansowych w momencie ich pozyskania oznacza sumę wszystkich kosztów poniesionych na nabycie lub wytworzenie takich składników. Wartość tę aktualizuje się na dzień bilansowy, uwzględniając amortyzację i inne korekty wartości *in minus* [IASB 2015, ED, par. 6.7].

Na wartość bieżącą, według propozycji IASB, składają się wartość godziwa i wartość użytkowa [IASB 2015, ED, par. 6.20]. W odniesieniu do tej podstawy wyceny nie różnicuje się rozwiązań dla aktywów finansowych i niefinansowych. W części dotyczącej czynników decydujących o doborze podstaw wyceny nawiązuje się do fundamentalnych i uzupełniających cech jakościowych. Zapewnienie przydatności (*relevance*) informacji w sprawozdaniu finansowym wymaga wzięcia pod uwagę [IASB 2015, ED, par. 6.54]:

- sposobu generowania przepływów pieniężnych przez składnik aktywów,
- innych cech danego składnika aktywów, jak np. zmienność generowanych przepływów pieniężnych, wrażliwość na zmiany czynników rynkowych czy poziom ryzyka nieodłącznego.

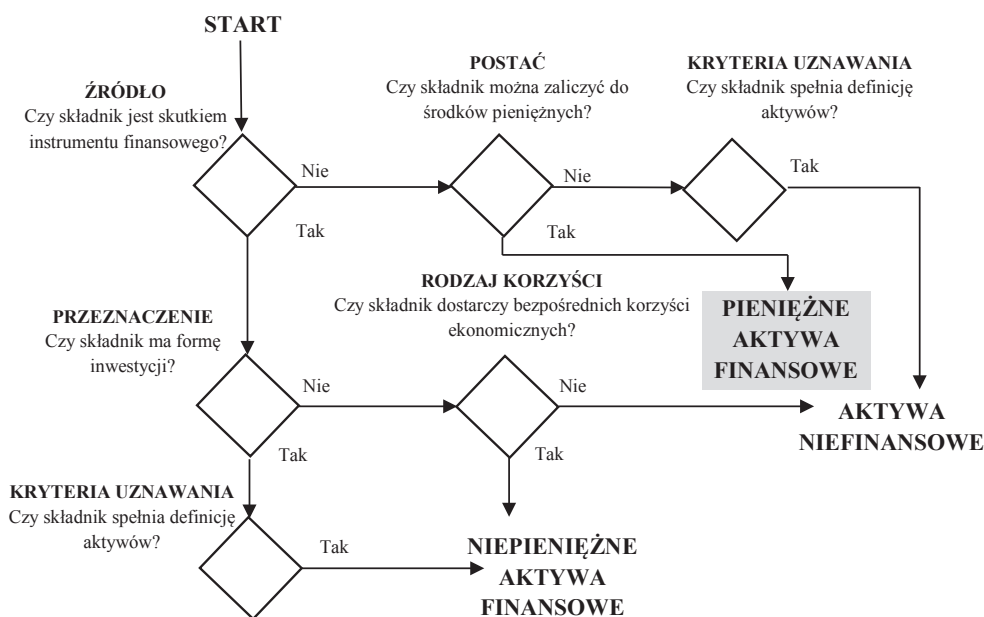
Wydaje się, że wymienione czynniki uwzględniają podział aktywów na operacyjne i inwestycyjne, a także na aktywa finansowe i niefinansowe. W ostatniej części artykułu podjęto próbę wskazania kryteriów kwalifikacji do aktywów finansowych.

5. Kryteria kwalifikacji do aktywów finansowych

Aktywa finansowe można najprościej zdefiniować jako aktywa pieniężne lub inwestycje niemające rzeczowej postaci. Ta definicja jest jednak niepełna, ponieważ nie obejmuje wszystkich skutków instrumentów finansowych, jak np. należności z tytułu dostaw. Te ostatnie co prawda dostarczą bezpośrednich korzyści ekonomicz-

nych, ale są powiązane raczej z działalnością operacyjną niż inwestycyjną. Typowe aktywa finansowe to środki pieniężne lub inwestycje. Służą zapewnieniu płynności, pomnażaniu majątku jednostki lub sprawowaniu kontroli nad innymi podmiotami. Ich treść ekonomiczna zależy od specyfiki jednostki i zamiarów jej kierownictwa. Są skutkiem instrumentów finansowych, czyli umów o określonym charakterze, ale nie jest to wystarczający warunek ich uznania za aktywa finansowe. Dodatkowo muszą spełnić warunki uznania za aktywa, a w dalszej kolejności za inwestycje. Ich przeznaczenie zależy od rodzaju oraz od zamiarów jednostki. Pomocny w prawidłowej klasyfikacji aktywów na finansowe i niefinansowe może być algorytm zaprezentowany na rys. 2. Choć z pewnością nie rozwiewa on wątpliwości związanych

Rys. 2. Algorytm kwalifikacji do aktywów finansowych i niefinansowych

Źródło: opracowanie własne.

z kwalifikacją aktywów do finansowych i niefinansowych, autorzy mają nadzieję, że będzie inspiracją do dalszej dyskusji. W świetle wyjaśnień terminologicznych zamieszczonych we wprowadzeniu do artykułu można mieć wątpliwości co do poprawności określeń „pieniężne i niepieniężne aktywa finansowe”. Choć można odnieść wrażenie, że są pleonazmem, według autorów sprzyjają zrozumieniu przedstawionych zasad podziału aktywów.

6. Zakończenie

Może się wydawać, że podział aktywów na finansowe i niefinansowe jest kwestią dawno rozstrzygniętą i w sumie mało istotną z powodu niewielkiego udziału pierwszej z grup aktywów w sumie bilansowej w sektorze niefinansowym. Tak było w warunkach dominacji sfery realnej nad sferą finansową, czyli przed erą finansyzacji, którą można rozumieć jako proces zwiększania się roli sfery finansowej w polityce gospodarczej oraz jej rosnącego wpływu na efekty gospodarowania [Remlein 2015]. Finansyzację trzeba postrzegać w dwóch wymiarach:

- szerokim (makroekonomicznym),
- wąskim (mikroekonomicznym).

W literaturze więcej uwagi poświęca się makroekonomicznemu ujęciu finansyzacji, którego przejawem są takie zjawiska, jak rosnące znaczenie sektora finansowego w gospodarce globalnej, prowadzące do generowania dochodu narodowego raczej z obrotu finansowego niż z procesów realnych (produkcja, usługi niefinansowe, handel). Dochody te są efektem działalności pośredników, a nie podmiotów wprowadzających na rynek dobra i usługi. W niniejszym artykule skoncentrowano się na ujęciu mikro, którego obserwowalnym efektem jest zwiększenie udziału aktywów finansowych i zobowiązań finansowych w sumie bilansowej oraz większy wpływ operacji finansowych na wynik finansowy w jednostkach spoza sektora finansowego.

Dominacja sfery finansowej w gospodarce sprawia, że kwalifikacja do jednej z grup aktywów raczej ma charakter intuicyjny, niż następuje według ściśle uporządkowanej procedury. Nauka rachunkowości ani praktyka nie wypracowały w tym zakresie powszechnie akceptowanych zasad mimo ścisłego związku z zasadami wyceny aktywów i zobowiązań.

Literatura

- Czajor P., 2002, *Aktywa finansowe jako szczególny rodzaj inwestycji*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, nr 961, Wrocław, s. 89.
- Czajor P., 2010, *Rachunkowość instrumentów finansowych. MSSF, polskie prawo bilansowe, regulacje podatkowe*, ODDK, Gdańsk, s. 16.
- Finel-Honigman I., 2010, *A cultural history of finance*, Taylor and Francis Group, London-New York, s. 13.
- Frendzel M., 2010, *Rachunkowość instrumentów finansowych w świetle regulacji krajowych i międzynarodowych*, SKwP, COSZ, Warszawa, s. 10-11.
- Gmytrasiewicz M., Karmańska A., 2006, *Rachunkowość finansowa*, Difin, Warszawa, s. 240-242.
- Gos W., 2014, *Przepisy ogólne*, [w:] Kiziukiewicz T. (red.), *Komentarz do ustawy o rachunkowości*, LexisNexis, Warszawa, s. 51.
- Hendriksen E.A., Breda M.F., 2002, *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 466.

- Hońko S., 2013, *Wycena w rachunkowości. Znaczenie, podstawy, parametry i zasady*, ZAPOL, Szczecin, s. 141.
- Hońko S., 2014, *Podstawy wyceny aktywów i zobowiązań według założeń koncepcyjnych IASB – stan obecny i propozycje zmian*, *Studia Oeconomica Posnaniensia*, vol. 2, no. 4 (265), s. 40-49.
- IASB, International Accounting Standards Board, 2015, *Projekt Założeń koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej*, ED/2015/3.
- Komunikat Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów Naukowych nr 7/2010, Zakres dyscyplin „ekonomia”, „finanse” i „nauki o zarządzaniu” w ramach dziedziny „nauki ekonomiczne”, <http://www.ck.gov.pl/index.php/komunikaty-ck/29-k-o-m-u-n-i-k-a-t-n-r-72010>.
- Krzywda D., 2005, *Istota i klasyfikacja instrumentów finansowych*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, nr 647, Kraków, s. 16.
- Lindfield G., 2012, *Classification of assets*, Joint World Bank and IFRS Foundation ‘train the trainers’ workshop hosted by the ECCB, 30 April to 4 May 2012, <http://www.ifrs.org/Use-around-the-world/Education/Documents/Framework-based-teaching-presentations/1.Classification-of-assets.pptx> (dostęp: 1.06.2016).
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, 2013, IASB, SKwP, Warszawa.
- Mućko P., 2008, *Koncepcja zmian w sprawozdawczości finansowej spółek publicznych*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 241-242.
- Owsiak S., 2010, *Finanse*, PWE, Warszawa.
- Remlein M., 2015, *Finansyzacja i jej skutki w sprawozdaniu finansowym polskich spółek giełdowych branży paliwowej*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 82 (138), s. 130.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, DzU nr 149, poz. 1674 ze zm.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 15 stycznia 1991 r. w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości, DzU 1991 nr 35, poz. 10.
- Ryba A., 2002, *Instrumenty finansowe jako składniki inwestycji*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, nr 961, Wrocław, s. 315.
- Sobol E. (red.), 1994, *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa, s. 198.
- Sobol E. (red.), 1995, *Słownik wyrazów obcych*, PWN, Warszawa, s. 341.
- Uchwała nr 2/12 Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 14 lutego 2012 r. w sprawie przyjęcia znowelizowanego Krajowego Standardu Rachunkowości nr 4 „Utrata wartości aktywów”, Dz. Urz. Min. Fin. z 2012 r. poz. 15 z dnia 23 kwietnia 2012 r., pkt 6.2.3 lit. b.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości, DzU 2013, poz. 330 ze zm.
- Walińska E., 2009, *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej*, Wolters Kluwer, Warszawa, s. 72.